

Sugulussõnavara mitmekesisus ja levikumustrid eesti regilauludes

HELINA HAREND

Regilaul on sajandeid olnud enamiku läänemeresoome rahvaste peamine muusikalis-poeetiline väljendusviis. Regilaulule on omane tavakeelest erinev keelekasutus ning sõnavormide sobitumine poeetilisse struktuuri. Sellisel ülesehitusel on konserveeriv mõju: regilaulu vormiga juba kohanenud keeleüksused ei pruugi tavakeele muutustega kaasa minna, mistõttu on regilauludes säilinud palju arhailisi keelendeid ehk arhaisme. See keeleaines on suurepärase allikas, et uurida diakrooniliselt eesti sugulussõnavara, mida seni on käsitletud peamiselt tavakeele andmetele tuginedes (Rätsep 2009; Vääri 2013).

Artiklis keskendun eesti regilaulude tuumsele sugulussõnavarale, uurides ema, isa, õde ja venda tähistavate tüvede ja tüvevariantide levikut regilauludes.¹ Tuginen läänemeresoome regilaulude koondandmebaasi (Janicki jt 2023) eesti materjalile. Korpuspõhine vaatlus võimaldab analüüsida peale eri nimetuste leviku ka nende kasutussagedusi ning hinnata, millised nimetused on murdekeeles käibelt taandunud, millised rohkem kasutusele tulnud ning kuidas nende levik on muutunud.

Kuigi perekonnamudeleid on erinevaid (Tiit 2020), siis siin käsitlen tuum-perekonda, mille moodustavad mees ja naine ning nende lapsed. Perekonna keskmeks on „mina”, kelle vaatest on tema vanemad ema ja isa ning vanemate teised lapsed õed ja vennad. Selline vaatepunkt on regilauludes valdav (Sarv, Oras 2020: 106). Poega ja tütart tähistavad sõnad on siinsest analüüsist välja jäetud.

Püüan leida vastuseid järgnevatele uurimisküsimustele: milliseid tüvesid ja tüve-variante on regilauludes ema, isa, õe ja venna nimetamiseks kasutatud ja kuidas need on levinud; millised on vaadeldava sõnavara piirkondliku jaotuse põhijooned; mille poolest erineb sugulussõnavara kasutus regilaulukeeles ja murdekeeles; millised on haruldased arhailised ema, isa, õde ja venda tähistavad sõnad ning kus need on levinud. Nendele küsimustele vastamiseks kaardistan regilauludes esinevad sugulus-terminid ema, isa, õe ja venna kohta ning analüüsin nimetuste kasutuse ja leviku eripärasid, võrreldes neid murdekeeles sugulusnimetustega.

Sugulussõnavara eesti murretes ja regilauludes

Sugulussõnavara keeletüpoloogiline käsitlus

Sugulussuhe on 'põlvnemisel põhinev suhe' (EKSS). Perekondlike suhete väljendamineks kasutatakse kõigis keeltes sugulussõnavara (ingl *kinship terminology*). Dwight

¹ Artikkel põhineb minu magistritööl (Harend 2024).

Read (2015: 61) kirjeldab, et sugulussõnavara jaotatakse tavaliselt kahte rühma: vere-sugulasi tähistavateks sõnadeks (*consanguineal kin terms*) ning sõnadeks, mis tähistavad hõimlasi (*affinal kin terms*). Ta lisab, et sellist põhijaotust on ka kritiseeritud, sest eri kultuurides mõistetakse sugulust ja sugulussuhteid erinevalt ning see liigitus ei sobi ühtmoodi kõigi keelte jaoks. Siinses uurimuses käsitlen veresugulasi tähistavaid sõnu.

Niklas Metsäranta jt (2023: 142) järgi on sugulusmõistetega kirjeldatud suhted sugulusvõrgustike alustalad ja need omakorda on paljudes ühiskondades ühiskonnaelu keskmes. Nende võrgustike kaudu antakse edasi keeli, geene ja kultuuri, seda nii vertikaalselt ühelt põlvkonnalt teisele kui ka horisontaalselt ühelt perekonnalt või üksikisikult teisele. Metsäranta jt hinnangul peetakse sugulusmõisteid seetõttu põhisõnavara osaks. Ka eesti regilauludes on sugulusmõistete kasutusagedus suur (Sarv 2021).

Sugulussõnavara süsteemid erinevad keeliti. Näiteks toovad Metsäranta jt (2023: 145) välja, et soome keeles on olemas eraldi nimetused venna, ema venna ja isa venna jaoks (*veli*, *eno* ja *setä*), udmurdi keeles aga tähendab *agaj* vanemat venda ja isa venda, ema venda tähistab seevastu eraldi sõna *čužmurt*. Lembit Vaba (2011: 755) kirjutab, et erinevalt kaugematest sugulaskeeltest (mordva, mari, udmurdi, mansi, handi, ungari, neenetsi, kamassi) ei eristata eesti keeles vanemat ja nooremat õde ja venda tähistavaid sõnu.

Sugulussõnavara on aja jooksul palju uuritud ning andmeid on kogutud keeltest üle maailma. Uurimused said alguse eeldusega, et sugulussõnad on peamiselt genealoogilise kategooria nimetused. Read (2015: 62) nimetab ühe esimese süstemaatilise sugulussõnavara uurimistööna Lewis Henry Morgani (1871) ülemaailmset uurimust, milles käsitleti eri keelte sugulusnimetuste süsteemide struktuurseid erinevusi. Töös eeldas Morgan, et sugulussuhted määratakse paljunemise ja abielu kaudu. Hilisemad etnograafilised uurimused on aga Read (2015: 65) sõnul korduvalt näidanud vastupidist: sugulussuhete süsteemid ei põhine kõigis kultuurides selgel genealoogial.

George Peter Murdock (1949) arendas välja sugulussõnade tüpoloogia, mida kasutatakse tänapäevani. Murdocki tüpoloogia põhineb eri sugulussõnade kasutamisel õdede-vendade ja nõbude kohta ning iga tüübinimi on nimetuse saanud kogukonna järgi, mille eeskujul see on loodud. Seda tüpoloogiat on käsitletud näiteks Sam Passmore (2023), kelle analüüs näitab, et sugulusnimetuste struktuur on mitmekesisem, kui tihtipeale eeldatakse.

Tänapäevast sugulussõnavara uurimist on mõjutanud globaalse andmebaasi Kinbank (Passmore jt 2023; Kinbank) loomine. Andmebaas koondab eri keeltest kogutud sugulussõnavara ning võimaldab vaadata erinevaid tüpoloogiaid, mis aitavad keeli omavahel paremini võrrelda. Kinbankis on 2026. aasta veebruari seisuga sugulusnimetusi 1288 kõne- ja viipekeelest üle maailma, sealhulgas ka läänemeresoome keeltest. Kinbanki eesti keele sugulussõnade andmete hulgast on siinses uurimuses olulised sõnad *ema*, *isa*, *õde*, *sõts*, *sõsar*, *vend* ja *veli*.

Eesti regilaulud ja nende sõnavara eripära

Lauludel oli suulise kultuuri ajastul oluline tähtsus teadmiste, kogemuste ja hoiakute alal hoidmisel ja edasi andmisel. Laulud olid kogukonna rituaalide osa ning toetasid omal moel traditsioonide järjepidevust ja kogukonna jätkusuutlikkust. Eesti regilaulu tekste, viise ja kirjeldusi laulude kasutamise kohta hakati sihipäraselt kirja panema XIX sajandil, kui suulise kultuuri senine kasutusvorm oli muutumas ning vana laul sai uue tähenduse ja ülesande rahvuskultuuri arendamisel. (Sarv, Oras 2020)

Regilaulude keeles on säilinud arhaisme, mis tänapäeva eesti keeles on muutunud, nagu *valatama* 'vaatama', või keelest sootuks kadunud, nagu *emak* 'võõrasema'. Arhaismid võivad vastavatest murdelistest vormidest ja varasema kirjakeele sõnadest oluliselt erineda (Peegel 2006: 15), olles seega täiendav allikas vanema keelekasutuse kohta. See sõnavarakihit aitab vaadelda eesti keele järkjärgulist arenemist.

Arhailiste vormide säilimise üks peamisi tegureid on regilaulu poeetilise struktuuri konserveeriv mõju. Näiteks selleks, et luua poeetilisse struktuuri sobiv kolmesilbiline sõnavorm, võivad lühikese silbiga algavad kahesilbilised sõnad (nt *ema*) saada regilauludes possessiivsuffixi (*emani* 'minu ema'), mis on eesti tavakeelest kadunud (vt lähemalt Sarv 2019: 130–131). Seeläbi on poeetiline struktuur säilitanud väljasurnud vorme ja hoidnud neid „uute, keele arengu tulemusena moodustunud vormide sissetungi eest [...] Vanade, elavas keeles tundmatute ja uute, elavas keeles tarvitataivate vormide vahel on seega toimunud sajanditepikkune võitlus, mille tulemusena vanad vormid on pidanud loomulikult taanduma.” (Peegel 2006: 199)

Eesti regilauludes on kõige tähtsam isik „mina”. Peaaegu kõik lood esitatakse minategelase pilgu läbi (vt Mina regilauludes; Sarv, Oras 2020). Minategelane ei ole tingimata autobiograafiline „mina”. Sellest tulenevalt võib erineda näiteks lauliku ja laulus esineva „mina” vanus.

Valdavalt suhtleb „mina” oma perekonnaliikmetega: ema, isa, õe ja vennaga (Sarv 2021: 60). Kuna tegemist on regilaulus kesksete mõistetega, on nende esinemas sage, mis võimaldab analüüsida peale nimetuste leviku ka nende kasutussageduse mustreid. Nii on nimetus *ema* küll tuntud üle Eesti, kuid selle suhteline kasutussagedus regilauludes erineb piirkonniti oluliselt: sõna on sagedasem lõunaeesti keelealal, vähem sage põhjaeesti aladel. Seejuures tingib regilaulu poeetiline struktuur rohke sünonüümide kasutamise, näiteks võivad esineda sõnapaarid *emakene-memmekene* ja *vennakene-vellekene*. Selliseid sünonüümipaare ei kasutata ainult ühe laulu või parallelismirühma, vaid ka ühe värsi piires. Lauludes ei järgita reeglit, et kogu laulus tuleb sama sugulase nimetamiseks valida üks kindel sõna.

Andmed ja uurimismeetodid

Järgnevalt analüüsin nelja keskse sugulusmõiste eri tüvede ja olulisemate tüvevariantide levikut eesti regilauludes. Need on saadud Kinbankist, eesti keele sõnas- tikest (EMS, VMS) ja sõnavara uurimustest (nt Rätsep 2009; Vääri 2013; Oja 2017)

ning regilaulutekstidest, jälgides sõnade esinemust parallelismirühmades (ERAB). Kuna uurimus keskendub sõnatüvede levikule ja kasutussagedusele, on tüvede ja tüvevariantide loendamisel kaasa arvatud tüve kõik erinevad kasutusjuhud: põhi-kuju ja selle käändelised vormid, samuti juhud, kus tüvi esineb liitsõna osana või on seda täiendatud tuletusliitega, juhul kui tüve põhitähendus on jäänud samaks. Kui palatalisatsioon on sõnas märgitud, on seda ka näidatud. Sõnu on analüüsitud rühmiti, arvestades sõnade etümoloogilist kokkukuuluvust, häälikulist sarnasust ja levikumustreid (vrd *memm*, *mamma* ja *maama*).

Emma tähistavate sõnade põhilised tüved ja tüvevariandid on 1) *ema*, *emä*, *imä*, *ime*; 2) *emm* : *emme*; 3) *eit* : *eide* ~ *eede* (*eede*), *äit*, *äide*, *äidi*, *äiti*, *ääde*, *aade* (*aade*) : *aadõ*; 4) *nann* : *nanne*, *nänn* (*nänn*) : *nännä* (*nännä*) ~ *nänne* (*nänne*) ~ *nänni* (*nänni*), *nenn* : *nenne*; 5) *enne*; 6) *memm* : *memme*; 7) *mamma*; 8) *maama*.

Isa tähistavate sõnade põhilised tüved ja tüvevariandid on 1) *isa*, *isä*, *esä*, *ese*, *eze*; 2) *ätt* : *äti* (*äti*) ~ *äte*, *att* (*äti*) : *ati* (*äti*), *ata*; 3) *aba*; 4) *taat* : *taadi* ~ *taade*, *taet*, *tuat*, *toat* : *toadi*; 5) *taata*, *taida*, *taeda*, *tata*, *tätä*; 6) *papa*, *paps*.

Õde tähistavate sõnade põhilised tüved ja tüvevariandid on 1) *õde* : *õe*, *ode* : *oe* ~ *ue*, *öde* : *õe*, *hõde*, *hõde*; 2) *sõsar*, *sisar*, *sõsar*, *sõse*, *söse*, *soss*, *söss*; 3) *sõts*, *sõtse*, *sõdsõ*, *tsidsa*, *tsidsä*, *tsidsi*, *tsõtse*, *tsõdsõ*.

Venda tähistavate sõnade põhilised tüved ja tüvevariandid on 1) *vend* : *venna*; 2) *veli* : *velle* ~ *vele* ~ *velje*, *vel'lo*.

Sugulussõnade analüüsimiseks kasutan siinses uurimuses läänemeresoome regilaulude koondandmebaasi (FILTER andmebaas; Janicki jt 2023) eesti ainek, mis põhineb Eesti regilaulude andmebaasi (ERAB) materjalidel. ERAB sisaldab regilaulutekste, mis on kogutud ajavahemikul 1804–1943 ja koondatud Eesti Rahvaluule Arhiivi. Teatud määral on andmebaasis tekste ka teistest žanridest: uuematest rahva- ja lastelauludest ning tekstidest, mis pole regilaulud. Praeguseks on ERAB-is üle 100 000 teksti ja andmebaasi täiendatakse järjepidevalt.

Kasutasin läänemeresoome regilaulude koondandmebaasi, sest see on uurimistöö tarbeks paremini korrastatud kui ERAB, võimaldab teha SQL-päringuid ja kaardistada tulemused andmebaasiga seotud visualiseerimiskeskonnas. Andmebaas on lemmatiseerimata, sest tekstide eripära ja murdeerinevused teevad lemmatiseerimise keeruliseks.

Esmalt koostas in iga tüvevariandi kohta eraldi SQL-päringu² saamaks sellega algavate sõnavormide sagedusloetelu. Päringuga välistasin sõnad, mis ei märgi sugulust (nt *oder* õde tähistavate *ode*-algusega sõnade puhul). Teatud sõnade (nt *õde*, *vend*) puhul pidi kõigi esinemisjuhtude leidmiseks kasutama ka omastava käände tüvevormi.

Peale selle tuleb arvestada sõnade ja sõnavormide homonüümiaga. Siinse uurimuse seisukohalt olulisematest vormidest tähendab algvormis sõna *ime* nii ema kui ka midagi üleloomulikku. Sel puhul ei ole võimalik tähendusi lihtviisilise sõnapäringuga automaatselt eraldada (ainuüksi *ime* sagedus andmebaasis on 2845). Samuti pole automaatselt võimalik eristada sõna *õde* käändevormi *õel* ja sama-

² Koostatud SQL-päringuid vt Harend 2024: 87–91.

kujulist omadussõna *õel* 'pahasoovlik'. Mitmetähenduslikud on veel emanimetused *enne* (ka 'varem; eelnevalt') ja *nänn* (ka 'naiserind; rinnanibu').

Nimetatud homonüümsete sõnade ja sõnavormide puhul on tehtud järgmised valikud. *Ime* ja *enne* puhul on analüüsil arvesse võetud ainult sõna deminutiivseid vorme (*imeke-*, *imekõ-*, *imekä-*, *enneke-*, *ennekõ-*), sest need esinevad alati otsitavas suguluse tähenduses ning nende sagedus on piisavalt suur (nt *imekene* esineb 472, *ennekene* 1255 korral), et saada ülevaade sõna kasutusest ja levikust. Käänevorm *õel* jäeti analüüsist välja, sest seda kasutatakse lauludes valdavalt omadussõna tähenduses. *Nänn*-tüveliste sõnavormide päringutulemustes on mitu tähendust koos.

Seejärel ühendati tüvevariantide üksikloetelud, et moodustada eri tüvede sagedusloetelud. Neid koondpäringuid kasutati läänemeresoome regilaulude koondandmebaasil põhinevas kaardirakenduses FILTER visualizations. Rakenduses moodustati iga tüve kohta kaart, mis kuvab uuritava tüve osakaalu kihelkonna regilaulude kõigist sõnedest. Suhtelise sageduse kasutamine võimaldab võrrelda sõnade esinemust erineva ainehulgaga kihelkondades.

Kõik valminud kaardid on erinevate väärtusskaaladega. See tähendab, et kaartidel esitatavate väärtuste skaalasid pole ühtlustatud ja legendidel on esitatud ainult konkreetse päringu tulemusel saadud väärtused. Näiteks on *eit*-tüveliste sõnade maksimumosakaal 0,8%, *taat*-tüveliste oma aga 0,47%. Kui kasutada kõikide kaartide puhul ühtset skaalat, lähtudes suurimast väärtusest, ei tuleks väiksema osakaaluga nimetuste piirkondlik varieeruvus nii selgelt välja.

Tüve kasutust iseloomustavad koos sagedusandmetega tüve kõikide eri vormide loetelud, mille hulka kuuluvad näiteks morfoloogilised vormid, tuletised, tüvevariantid ja liitsõnad. Seega on tüve *ema* loetelus näiteks *ema*, *emale*, *ematu* ja *emakesel*. Loetelude pikkus varieerub: nii on näitena toodud *ema* eri vorme 123, seevastu näiteks *memme* omi 41.

Saadud leviku- ja sagedusandmeid kõrvutan varasemate teadmistega (Rätsep 2009; Oja 2017; EMS; ETY; VMS) eesti murrete sugulusnimetuste kasutuse ja päritolu kohta.

Ema-, isa-, õe- ja vennanimetused eesti regilauludes

Järgnevalt analüüsin koostatud päringute tulemusel saadud sugulussõnade leviku- ja sagedusandmeid. Levikukaartidel (vt kaarte 1–8) on kujutatud vaadeldava sugulusnimetuse osakaal kihelkonna kõigist sõnedest. Kaartide legendidel on märgitud osakaalu väärtuste vahemikud ning mida tumedam kihelkond kaardil on, seda suurem on sõna osakaal selles kihelkonnas. Valged alad tähistavad nimetuse puudumist vastaval alal. Vormsi saar on igal kaardil valge, sest rootsikeelse asustuse tõttu pole Vormsil regilaulutraditsioon tuntud ning andmebaasis leiduv üksik uuema laulu tekst, mis on arvatavasti kirja pandud Vormsilt, on märgitud üksnes maakonna täpsusega.

Artiklis olen esitanud levikukaardid emanimetuse *eit*- : *eede*- (kaart 1) ja selle variantide *äit*-, *äide*-, *äidi*- (kaart 2); isanimetuste *taat*-, *tuat*-, *toat*-, *taet*- (kaart 3) ja

tata- (kaart 4); öenimetuste *öde-*, *öde-*, *ode-* (kaart 5) ja *sõsar-*, *sisar-*, *sõsar-* (kaart 6) ning vennanimetuste *vend* (kaart 7) ja *veli* (kaart 8) kohta (kõigi analüüsitud sõnavormide levikukaarte vt Harend 2024). Nimetatud tüvede levikuandmed ilmestavad kõige paremini esile tulevaid erinevusi.

Emanimetused

Emma on uurali tüvi ning tähendab naissoost lapsevanemat või eeskuju andvat, juhatavat või hooldavat naist (ETY; Mägiste 2000: 188–190). Tõenäoliselt pärineb see laste ja nende hoidjate keelest (Rätsep 2009: 30). Tüvi *ema* esineb lõunaeeesti keeltes kujul *emä*, *imä* ja *ime*. Soomekeelsed vasted on *emä* ja *emo*, karjalakeelne on *emä*. Vepsa ja vadja keeles esineb aga *emä*, liivi keeles *jemä*. (EVE)

Emma-tüvelised sõnad (*ema*, *emä*, *imä* ja *ime* deminutiivsed vormid *imeke*, *imekõ*, *imekä*) on regilauludes emanimetustest kõige rohkem levinud. Need on kasutusel kõikides Eesti kihelkondades, seejuures on nende osakaal suurim lõunaeeesti keelealal, kus esinevad peamiselt tüvevariandid *emä*, *imä* ja *ime*. Põhjaeeesti keelealal on põhiliselt levinud *ema*. *Emma* kõigi vaadeldud tüvevariantide eri sõnavorme (sh käändevorme) on kokku 287, neist sagedaim on *ema* (10 150).

Emanimetust *emm* : *emme* on peetud sõnast *ema* mugandatud lastekeelseks variandiks (Oja 2017: 149), kuid Saaremaal esineb see ka neutraalse emanimetusena. Regilauludeski on see selge piirkondliku levikuga: *emm* on omane Saaremaale. *Emm*-tüveliste emanimetuste loetelus on kokku 20 eri sõnavormi, enim esineb *emm* (213). Tänapäeva üldkeeles on *emme* tavaline lastekeele sõna (EKSS). Regilauludes esineb vorm *emme* 138 korral, enamasti on see genitiivivorm.

Emanimetus *nänn* on lastekeelne läänemeresoome tüvi, mis tähendab nii *ema*, *memme* kui ka naiserinda või rinnanibu (ETY). Teistes läänemeresoome keeltes tähendab *nänn* ennekõike emarinda ja nisa. Tüve erinevad variandid on *nänn* (*nänn*) : *nänna* (*nännä*), *nänne* (*närne*), *nänni* (*närni*), *nann* : *nanne*, *nenn* : *nenne* (Oja 2017: 148). *Nann-*, *nänn-* ja *nenn-*tüveliste sõnade osakaal on regilauludes ühtlaselt väike, valdavalt on need *ema* tähenduses. Piirkondadest on suurima sõnasagedusega Kodavere (seal on kasutusel eelkõige *nenn*) ja Kõpu (kasutusel *nänn*) kihelkond. Kokku on andmestikus 42 *nann-*, *nänn-* ja *nenn-*tüvelist eri sõnavormi, millest kõige sagedam on *nänni* (194), mis viitab sellele, et regilauludele on iseloomulik lühenemata nominatiivivormide kasutamine.

Enne 'ema' on läänemeresoome keelerühmas püsinud vadja keeles ja rahvaluules (VOT; Vääri 2013: 50), kuid esineb ka eesti regilauludes, olles arhailise vormi näide. Eesti regilauludes on sel kindel levikuala: deminutiivne *enne* (*kene*) on lauludes kasutusel peamiselt Mulgi murde alal. Kõigi emanimetuste hulgas on *enne* üks väikseima osakaaluga tüvesid. Eri deminutiivseid sõnavorme on kokku üheksa, neist kõige sagedam on nominatiivne *ennekene* (1255).

Memm : *memme* on laenatud alamsaksa keelest, kus see tähendab lastekeeles *ema* (ETY). See on regilauludes levinud üle Eesti. On väga vähe kihelkondi, kus seda ei esine (peamiselt saartel ja Läänemaal). *Memm* on sagedaim keskmurde ala regilauludes, kus tüve osakaal kihelkonna kõigist sõnedest on suurim Pilistvere,

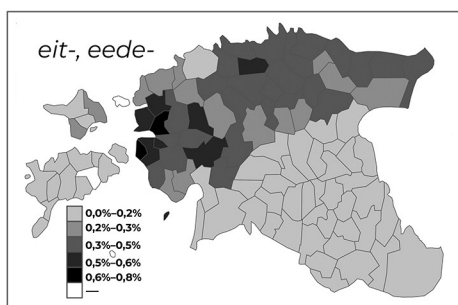
Põltsamaa, Kolga-Jaani ja Puhja kihelkonnas. *Memm*-algusega on kokku 41 eri sõnavormi, neist arvukaim on *memmekene* (2689).

Emanimetust *mamma* peetakse eesti keeles rootsi või saksa laenuks (ETY). *Mamma* on samuti emanimetuste hulgas väikese osakaaluga. Seejuures on see regilauludes levinud mitmel pool üle Eesti. Kõige suurem on selle osakaal Juuru kihelkonnas Põhja-Eestis. *Mamma*-alguliste eri sõnavormide loetelus on 27 sõnavormi, nende hulgast on kõige sagedam *mamma* (489).

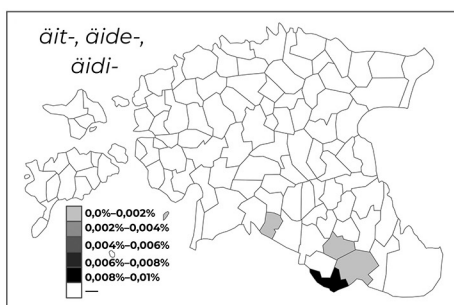
Mammaga ühisest algtüvest on lähtunud venekeelne nimetus *māma*, millest on laenatud seto *maama* 'ema' (Oja 2017: 149). *Maama* on regilauludes lõunaeeesti keelealale omane. Sõna esineb lauludes seitsmes piirkonnas: Vastseliina, Rápina, Kanepi, Rõuge, Palamuse ja Viljandi kihelkonnas ning Setomaal. Neist viimases on selle osakaal suurim. *Maama*-algulisi eri sõnavorme on 32, kõige rohkem esineb *maamakõnõ* (569).

Eit on alggermaani laentüvi, mille keskülemsaksa vaste on *eide* (ETY). Tüve *eit* erinevad vormid on *eide* ~ *eede* (*eede*) ning *äi*- ja *a*-algulised variandid võro keelest: *äit*, *äide*, *äidi*, *ääde*, *aade* : *aadõ* (Oja 2017: 148). *Eit*- ja *eede*-tüveliste sõnavormide puhul tulevad regilauludes esile selged erinevused põhjaeeesti ja lõunaeeesti vahel (kaart 1). Need sõnavormid on regilauludes suurema osakaaluga rannikualal läänemurdest kuni rannamurde ja Alutaguse murdeni. *Eit*- ja *eede*-tüvelisi eri sõnavorme on kokku 140. Neist kõige sagedam on algvormis sõna *eit* (3585).

Tüvega *eit* kõrvutatavad *äi*- ja *a*-algulised variandid on regilauludes suguluse tähenduses väga vähe kasutusel või ei esine otsitavas tähenduses üldse (nt arhailine sõna *aade* 'ema'). *Äit*-, *äide*- ja *äidi*-algulised sõnavormid esinevad regilauludes, mis on kogutud Hargla, Rõuge, Urvaste ja Karksi kihelkonnast ning Kihnu saarelt (kaart 2). Kokku on neid 12 ning kõige sagedam on *äide* (7). *Äidi*-algulisi eri sõnavorme on kolm: *äidile* (2), *äidil* (1) ja *äidi* (1).

Kaart 1. *Eit*- ja *eede*-tüveliste sõnavormide osakaal kihelkonna kõigist sõnedest.

Kaart 2. *Äit*-, *äide*-, *äidi*-tüveliste sõnavormide osakaal kihelkonna kõigist sõnedest.

Emanimetuste sagedusandmetest (tabel 1) selgub, et eesti regilauludes on enim eri sõnavorme (287) tüvel *ema*. Kõige vähem eri vorme (9) on deminutiivsel *enne*-tüvel. Sõnavormidest on sagedaim nominatiivivorm *ema* (10 150).

Tabel 1. Emanimetuste sagedusandmed.

Tüved	Eri sõnavorme	Sagedaim sõnavorm	Sagedus
<i>ema</i> -tüvelised	287	<i>ema</i>	10 150
<i>eit</i>	140	<i>eit</i>	3585
<i>nänn, nann, nenn</i>	42	<i>nänni</i>	194
<i>memm</i>	41	<i>memmekene</i>	2689
<i>maama</i>	32	<i>maamakõnõ</i>	569
<i>mamma</i>	27	<i>mamma</i>	489
<i>emm</i>	20	<i>emm</i>	213
<i>äit, äide, äidi</i>	12	<i>äide</i>	7
deminutiivne <i>enne</i>	9	<i>ennekene</i>	1255

Isanimetused

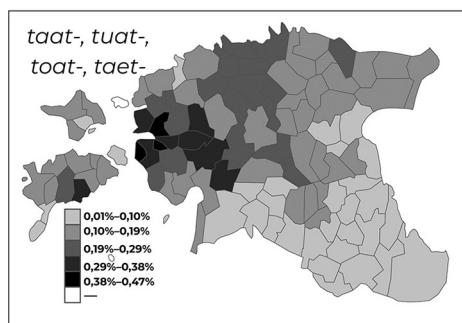
Isa on uurali tüvi ja tähendab meessoost vanemat (ETY). Eesti murretes esinevad ka tüvevariandid *isä, esä* ja *ese* (EMS). Soome, karjala ja vadja keeles on *isa* vaste *isä*, vepsa keeles *iža* ning liivi keeles *izā* (EVE). *Isa*-tüvelised (*isa, isä, esä, ese* ja *eze*) eri sõnavormid on levinud ühtlaselt kogu eesti keeleala regilauludes. *Isa*-tüvelisi eri sõnavorme on andmestikus kokku 471, neist kõige sagedam on *isa* (9076).

Ätt : *äti, äti* või *ätt* : *äte* on läänemeresoome tüvi, teisalt on seda peetud saksa laenuks (saksa mrd *Ätti* 'isa') (ETY). Läänemurde alal on *isa* kutsutud ka nimetusega *aít* (*att*) : *ali* (*ati*) (Oja 2017: 152). *Ätt*- ja *att*-tüveliste sõnavormide osakaal on suurim Mulgi, lääne- ning idamurde aladelt kogutud regilauludes. *Ätt*- ja *att*-tüvelisi eri sõnavorme esineb regilauludes *isa* tähenduses 55, neist sagedaim on arhailise sõna *att* 'isa' genitiivivorm *ati* (196).

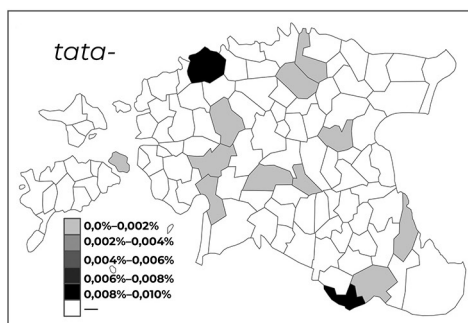
Taat on algselt lastekeelne läänemeresoome tüvi. Häälikuliselt lähedasi samatähenduslikke tüvesid leidub ka näiteks ladina (*tata* 'isa'), vanakreeka (*τέτα* 'isa') ja vene (*татя* 'taat, isa') keeles. (ETY) Mõned sõna *taat* variandid (*taata, taida, taeda*) võivad olla vene laenud (vrd vn *mama* ja *татя*) (Oja 2017: 151–152). *Taat* võib esineda ka tähendustes 'abikaasa', 'vanamees' ja 'vanaisa' (EKSS), kuid kvalitatiivne analüüs näitab, et tüve põhitähendus regilauludes on 'isa' ja see esineb enamasti koos sõnaga *ema*. Teised tähendused on lauludes sekundaarsed, kuid nende olemasolu ei saa siiski välistada.

Regilauludes esinevate *taat*-tüveliste sõnavormide analüüsil tuli selgelt esile nende suur osakaal põhjaeesti läänemurde alal (kaart 3). Samas piirkonnas on levinud ka *eit*- ja *eede*-tüvelised sõnavormid. *Taat*-tüveliste sõnavormide osakaal on suurim Hanila, Lihula ja Martna kihelkonnas, lõunaeesti keelealal esineb neid harva. Loetus on kokku 125 eri sõnavormi ning neist kõige sagedam on *taadi* (2317).

Isanimetus *tata* on eesti regilauludes haruldasem. Seda näitab sõna killustatud levik (kaart 4), kindlat levikupiirkonda esile tuua ei saa. Sõna esineb hõredalt nii põhjaeesti kui ka lõunaeesti keelealal. *Tätä* on regilauludes seevastu omane kagueesti aladele, eelkõige Setomaale, sarnanedes emanimetuse *maama* levikuga. Ülejäänud eesti piirkondades esineb seda vähe või ei esine üldse. *Tata*- ja *tätä*-algulisi eri sõnavorme on kokku 22, millest suurema osa moodustavad *tätä*-algulised deminutiivsed

Kaart 3. Taat-, tuat-, toat-, taet-tüveliste sõnavormide osakaal kihelkonna kõigist sõnedest.

Kaart 4. Tata-tüveliste sõnavormide osakaal kihelkonna kõigist sõnedest.

sõnavormid. Neist arvukaim on *tätäkene* (622). *Tata*-algulistest sõnavormidest on sagedaim *tata* (22).

Isanimetus *papa* on laenatud saksa keelest (ETY). Regilauludes on *papa* mingil määral levinud üle Eesti, seejuures on selle osakaal suurim Harju-Madise kihelkonnas Põhja-Eestis. Siiski on mõned piirkonnad, kus *papa* puudub (nt kõrvuti-olevates Rannu, Puhja, Nõo ja Äksi kihelkondades). *Papa*-algulisi eri sõnavorme on kokku 20, neist sagedaim on *papa* (402). Siinkohal on tähtis arvestada, et paljud esinemisjuhud pärinevad uuemasse laulukihistusse kuuluvatest tekstidest. Näiteks esineb *papa* järgnevas uuemas lastelaulus:

Pisikene punase pääga poisikene

Palus papat: „Pai papa,

Pane paadile purjed peale.”

Papa pani paadile purpur-punased
purjed peale.

Poisid purjetasid Peipsi poole.

(ERAB, E 64455 (8) < Laiuse khk., Sootaga k., Kaarli t. – Frieda Masing < külaliste suust (1929))

Loetelude arvandmeid (tabel 2) võrreldes selgub, et enim on *isa*-tüvelisi (471), kõige vähem aga *papa*-algulisi (20) eri sõnavorme. Sõnavormidest esineb kõige rohkem *isa* (9076).

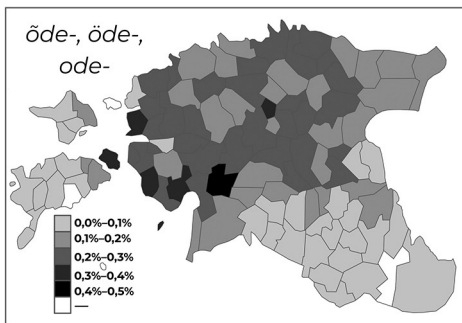
Tabel 2. Isanimetuste sagedusandmed.

Tüved	Eri sõnavorme	Sagedaim sõnavorm	Sagedus
<i>isa</i> -tüvelised	471	<i>isa</i>	9076
<i>taat</i> -tüvelised	125	<i>taadi</i>	2317
<i>ätt</i> , <i>att</i>	55	<i>ati</i>	196
<i>tata</i> , <i>tätä</i>	22	<i>tätäkene</i>	622
<i>papa</i>	20	<i>papa</i>	402

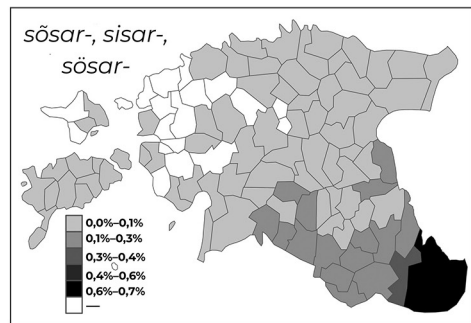
Õenimetused

Põhilised õenimetused on *õde* ja *sõsar*. Tüvel *õde* pole vasteid teistes keeltes, sõnal *sõsar* on aga vasted kogu läänemeresoomes keelealal (ETY). *Õde* tähendab tüdrukut või naist oma vanemate teiste laste suhtes (EKSS). „On arvatud, et [*õde* on] tüve *sõtse* variant, mis on kujunenud selle laenamisel lõunaeesti murretest läänemurdesse, kust see on levinud teistesse põhjaeesti murretesse. Oletus on kaheldav nii häälikuliselt kui ka tavatu levikutee poolest.” (ETY) Kirderannikul on kasutusel *ode* ja saartel *õ*-algulised variandid.

Õenimetused *õde* : *õe*, *ode* : *oe* ~ *ue* ja *öde* : *öe* on eesti regilauludes rohkem levinud põhjaeesti ala mandriosas (kaart 5). Nende suurima osakaaluga levikuala jääb läänemurde alale. *õ*-algulised variandid on levinud Saaremaal. *Hõde* ja selle *õ*-tüveline variant *hõde*, mida leidub murdekeeles (VMS, HMS), regilauludes ei esine. *Õde*-tüvelisi eri sõnavorme on kokku 174, neist kõige rohkem esineb *õde* (4144). Sagedusloetelu esimesed seitse sõnavormi on *õde*- või *õe*-algulised; esimene, mis selline pole, on *ode* (esineb 306 juhul).

Kaart 5. *Õde*-, *õe*-, *ode*-tüveliste sõnavormide osakaal kihelkonna kõigist sõnedest.

Kaart 6. *Sõsar*-, *sisar*-, *sõsar*-tüveliste sõnavormide osakaal kihelkonna kõigist sõnedest.

Sõsar on balti laen (**sesor*) ja see on olemas kõigis läänemeresoomes keeltes (ETY; Rätsep 2009: 28). Selle variandid on veel *sisar*, *soss* ja *söss*, ka *tsidsa*, *tsidsä*, *tsidsi* (VMS). *Sõsar*-tüvelised õenimetused on rohkem kasutusel lõunaeesti keeleala lauludes (peamiselt kujul *sõsar* ja *sisar*), suurima osakaaluga on Setomaa (kaart 6). *Sõsar* ja *sisar* vormide kõrval esineb ka *õ*-tüveline variant *sõsar*, mis on levinud Saaremaal. Selgelt tulevad esile erinevused põhja- ja lõunaeesti keele vahel: *õde* on lauludes ühtlaselt kasutusel põhjaeesti, *sõsar* lõunaeesti keelealal.

Sõsar-tüvelisi eri sõnavorme on 248, neist sagedaim on *sõsar* (2832). Kõige levinum, mis pole *sõsar*-alguline, on *sisar*. See on sageduselt 18. sõnavorm ja esineb 54 juhul. *Sõsar*-tüveliste sõnavormide arvukuse tingib häälikuline variatiivsus järgsilpides. Näiteks esineb *sõsara* alaleütleva käände vorm *sõsarale* kujul *sõsaräle*, *sõsarõle*, *sõsaralõ*, *sõsarele*, *sõsarale* ja *sõsarile*. Lisaks on loetelus palju deminutiivseid sõnavorme, näiteks *sõsarakõnõ*, *sõsarõkõnõ*, *sõsarakene*.

Õenimetus soss esineb regilauludes õe tähenduses ühel juhul deminutiivses vormis *sossekene*. Samas laulus kasutatakse õe nimetamisel ka sõna *sössekene*, mistõttu võib *sossekene* olla üleskirjutamisviga. Söss aga esineb lauludes seitsmel kujul, sagedaim sõnavorm on *sösse* (25). *Sossekene* ja *söss*-algulised eri sõnavormid on kasutusel Saaremaalt Põide kihelkonnast kogutud lauludes.

Söse- ja *söse*-algulisi eri sõnavorme on kokku 17. Seejuures on loetelus palju üksikesinemisi. Selle tulemusena esineb sagedaim sõnavorm *söse* ainult seitse korda. *Söse*- ja *söse*-algulised sõnavormid on levinud eelkõige Kirde-, Kesk- ja Lõuna-Eesti kihelkondadest kogutud lauludes, ö-variant on peamiselt kasutusel Saaremaal.

Tüve *sõsar* reeglipäratu variant võib olla *sõtse*, mis tähendab nii öde kui ka tädi (ETY). Regilauludeski on *sõtse* tähenduse piir hägus: sõna esineb mõlemas tähenduses ning sugulussuhe pole alati selge. Sarnaselt *sõsar*-tüveliste sõnadega on *sõtse* ja selle tüvevariandid regilauludes rohkem levinud lõunaeesti keelealal. *Sõtse* osakaal kihelkonna kõigist sõnedest on suurim mulgi murdes (Tarvastu ja Paistu khk). *Sõts*-tüvelisi eri sõnavorme on kokku 94 ning neist kõige sagedam on *sõtsi* (678). Selle sagedus on umbes kuus korda väiksem kui sõnavormi *õde* sagedus. Siiski on vähim sõnavorme õenimetuste *soss* ja *söss* loetelus (tabel 3).

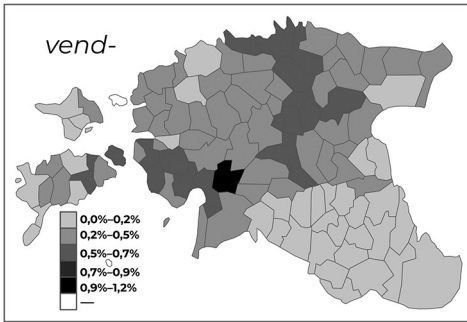
Tabel 3. Õenimetuste sagedusandmed.

Tüved	Eri sõnavorme	Sagedaim sõnavorm	Sagedus
<i>sõsar</i> -tüvelised	248	<i>sõsar</i>	2832
<i>õde</i> , <i>ode</i> , <i>öde</i>	174	<i>õde</i>	4144
<i>sõts</i> -tüvelised	94	<i>sõtsi</i>	678
<i>söse</i> , <i>söse</i>	17	<i>söse</i>	7
<i>soss</i> , <i>söss</i>	8	<i>sösse</i>	25

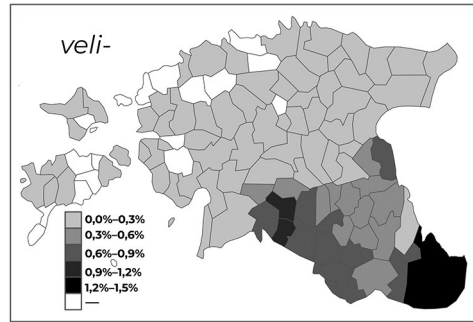
Vennanimetused

Sõna *veli* on peetud alggermaani laenuks (**swelijō*). Teisalt on arvatud, et *veli* on soome-ugri tüvi, mille vasteks on ungari kaasaütleva käände lõpp *-val* ~ *-vel*. (ETY) *Veli* tähenduses 'vend' on olemas kõigis läänemeresoome keeltes (EVE). *Veli* oli varem laiemalt kasutusel ka põhjaeesti murretes (Rätsep 2009: 29), kuid kirjakeelne *vend* on surunud selle järk-järgult lõuna poole (Vääri 2013: 62). Sõnale *vend* ei ole seni usutatavat etümoloogiat antud, on oletatud, et *vend* võib olla reeglipäratu variant tüvest *veli*, kuid see ei ole häälikuliselt usutav (ETY). *Vend* esineb ainult põhjaeesti murdealal ning lähisugulaskeeltes puudub (Rätsep 2009: 28).

Regilauludes on *vend* : *venna* ühtlaselt suure osakaaluga põhjaeesti keelealal (kaart 7), nagu *õde*-tüvelised sõnavormidki. Sagedusandmete poolest on *vend*-tüvelised eri sõnavormid samuti võrreldavad *õde*-tüvelistega. *Vend*-tüvelisi sõnavorme on kokku 175 (vrd *õde*-tüvelisi 174), neist sageduselt esimene on *venda*, mis regilauludes on enamasti arhailine lõpukaota nominatiivi vorm ning esineb 4875 korral (vrd *õde*-tüveliste sagedaim *õde* (4144)).

Kaart 7. *Vend*-tüveliste sõnavormide osakaal kihelkonna kõigist sõnedest.

Kaart 8. *Veli*-tüveliste sõnavormide osakaal kihelkonna kõigist sõnedest.

Vennanimetus *veli* : *velle* ~ *vele* ~ *velje* on seevastu levinud rohkem lõunaeesti keelealal (kaart 8). *Veli*-tüveliste sõnade osakaal kihelkonna kõigist sõnedest on suurim Setomaal. Sellele järgnevad Mulgimaa kihelkonnad. Põhjaeesti keelealal on tüve osakaal ühtlaselt väike ning see puudub mitmes Loode-Eesti ja saarte kihelkonnas. Vennanimetuse *veli* levik regilauludes on sarnane õenimetusega *sõsar*.

Veli-tüveliste eri sõnavormide hulk ja sagedus aga *sõsar*-tüvelistega niivõrd ei sarnane. *Veli*-tüvelisi sõnavorme on palju rohkem: loetelus on kokku 460 eri sõnavormi ning neist kõige sagedam on algvormis sõna *veli* (5810). Ühtlasi on vennanimetustest *veli* sagedam kui *vend* (tabel 4).

Tabel 4. Vennanimetuste sagedusandmed.

Tüved	Eri sõnavorme	Sagedaim sõnavorm	Sagedus
<i>veli</i>	460	<i>veli</i>	5810
<i>vend</i>	175	<i>venda</i>	4875

Kokkuvõte

Ema, isa, õde ja venda tähistavate tüvede ja olulisemate tüvevariantide leviku analüüsimisel eesti regilauludes selgus, et pea kõik vaadeldud sugulussõnad on regilauludes suguluse tähenduses kasutusel. Lauludest puudusid vaid murdekeelest kirja pandud õenimetused *hõde* ja *hõde* ning emanimetus *aade*. Vähelevinud olid emanimetused *äit*, *äide* ja *äidi* ning isanimetused *ätt* ja *att*.

Eesti regilauludes on sugulussõnu väga mitmekesiselt kasutatud. Rohkem on nimetusi, millega tähistatakse nais- ja meessoost vanemat. Analüüsitud sugulussõnade ning nende tüvevariantide loetelus on enim emanimetusi, mis osutusid regilauludes ka kõige sagedamateks sugulussõnadeks. Emanimetuste hulgas on arvukaimad *ema*-tüvelised sõnad, millest ainuüksi algkuju *ema* on lauludes kasutatud üle 10 000 korra. Võrdlemisi sagedad olid ka isanimetused, mille hulgast arvukaimaks osutusid *isa*-tüvelised sõnad. Seevastu õe ja venna nimetamisel niivõrd suurt variatiivsust ette ei tule. Neid tähistatakse kahe-kolme eri sõnatüvega.

Õe- ja vennanimetuste levik aitab iseloomustada piirkondliku jaotuse peamist põhijoont: selgeid erinevusi põhja- ja lõunaeeesti keeleala vahel. Ajalooliste keelepiiride väljajoonistumine tuleb kõige rohkem esile õenimetuste *õde* ja *sõsar* ning vennanimetuste *vend* ja *veli* võrdlusel. *Veli* ja *sõsar* on levinuimad lõunaeeesti aladel, *vend* ja *õde* põhjaeeesti aladel, keskmega Lääne-Eestis. Piirkondades, kus *velle* ja *sõsara* osakaal on keskmisest suurem, on *venna* ja *õe* osakaal väike, ja vastupidi, kus *venna* ja *õe* osakaal on regilaulus ühtlaselt suur, on *velle* ja *sõsara* osakaal väike.

Tähelepanuväärse levikualana tõuseb esile Lääne- ja Põhja-Eesti rannikupiirkond, kus on regilauludes rohkem kasutusel emanimetus *eit* ja isanimetus *taat*. Teisalt on ka sõnu, mis on lauludes kasutusel kindlates kitsamates piirkondades. Sellised sõnad on näiteks *emm* (Saaremaa) ja *ennekene* (Mulgimaa).

Piirkondliku leviku põhjal on võimalik koostada kaks „tuumperekonda”. Esimese moodustavad *eit*, *taat*, *õde* ja *vend*, sest just need nimetused on kasutusel eelkõige Põhja- ja Lääne-Eestis. Teise moodustavad *ema*, *isa*, *sõsar* ja *veli*, mis on pigem lõuna- ja idaeestilise levikualaga. Siiski on kõigi nende kesksete sugulussõnade levikus teatav eripära. Samas on ilmne, et Lõuna- ja Ida-Eesti regilauludes on iidset soome-ugri või läänemeresoome laia levikuga sugulussõnad harilikumad kui Lääne- ja Põhja-Eestis, kus on olnud rohkem ülemerekontakte ja arvatavalt ka protogermaani substraatkihistus (Lang 2018).

Eesti regilaulude sugulussõnavarast paistab eripärasena silma arhailine *enne*. Emanimetus *ennekene*, mis ilmneb Mulgi regilauludes, pole vähemalt XIX–XX sajandil murdekeeles kasutusel olnud ning selle kohta puuduvad andmed eesti keele sõnastikes, kuid see emanimetus esineb vadja keeles ja ka regilauludes. Teine erinevus on emanimetuse *emm* ja selle käändevormi *emme* kasutus. Regilauludes on sõnavorm *emm* (213) rohkem levinud kui *emme* (138), mis esineb enamasti omastava käände vormina. Seevastu on just nimetus *emme* tänapäeva lastekeeles laialt levinud.

Regilaulude keskse sugulussõnavara analüüs näitab põhja- ja lõunaeeesti ala erinevust kõigi sõnade puhul. Siiski ei kattu tüvede *eit* ja *ema* ning *taat* ja *isa* domineeriva leviku piir praeguse peamurdepiiriga, vaid on sellest põhja pool. Siinkohal võib oletada seost arheoloogilises leiuvaineseski kajastuva ranniku ja sisemaa kultuurilise erinevusega (Lang 2018). Sõnade *õde* ja *sõsar* ning *vend* ja *veli* levikupiir vastab rohkem põhja- ja lõunaeeesti keelepiirile, mis on jälgitav XX sajandil kogutud murdeainese põhjal.

Artikli valmimist on toetanud teadusprojektid „Folkloorse varieeruvuse korpuspõhine käsitlus: regilaulutraditsiooni piirkondlikud stiilid, teemavõrgustikud ja suhtlusviisid” (PRG1288) ja „Eesti juured: rahvastiku ja kultuuri kujunemise transdistsiplinaarsete uuringute tipkeskus” (TK215).

VEEBIVARAD

EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat 2009. <https://arhiiv.eki.ee/dict/ekss/>

EMS = Eesti murrete sõnaraamat. <https://www.eki.ee/dict/ems/index.cgi>

- ERAB** = Eesti regilaulude andmebaas. Koost Janika Oras, Liina Saarlo, Mari Sarv, Kanni Labi, Merli Uus, Reda Šmitaite. Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv.
<https://www.folklore.ee/regilaul/andmebaas>
- ETY** = Eesti etümoloogiasõnaraamat. <https://arhiiv.eki.ee/dict/ety/>
- EVE** = Suomen vanhimman sanaston etymologinen verkkosanakirja. Kielipankki.
<https://sanat.csc.fi/wiki/EVE-etusivu>
- FILTER andmebaas**. Koost Maciej Janicki, Eetu Mäkelä ja FILTER projekti töörihm. Helsingi Ülikool, Soome Kirjanduse Selts, Eesti Kirjandusmuuseum.
- FILTER visualizations**. Koost Maciej Janicki, Kati Kallio, Eetu Mäkelä, Jukka Saarinen, Mari Sarv. Helsingi Ülikool, Soome Kirjanduse Selts, Eesti Kirjandusmuuseum.
<https://filter-visualizations.rahtiapp.fi>
- HMS** = Hiiu sõnaraamat. <https://arhiiv.eki.ee/dict/hiiu/>
- Kinbank** = Database of Kinship Terminology. <http://www.kinbank.net/>
- VMS** = Väike murdesõnastik. <https://www.eki.ee/dict/vms/>
- VOT** = Vadja keele sõnaraamat. <https://arhiiv.eki.ee/dict/vadja/>

KIRJANDUS

- Harend, Helina 2024.** Ema-, isa-, õe- ja vennanimetused eesti regilauludes. Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Janicki, Maciej; Kallio, Kati; Sarv, Mari 2023.** Exploring Finnic written oral folk poetry through string similarity. – Digital Scholarship in the Humanities, kd 38, nr 1, lk 180–194. <https://doi.org/10.1093/llc/fqac034>
- Lang, Valter 2018.** Läänemeresoome tulemised. (Muinasaja teadus 28.) Toim Heidi Luik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Metsäranta, Niklas; Milanova, Veronika; Honkola, Terhi 2023.** Borrowability of kinship terms in Uralic languages. – Finnisch-Ugrische Forschungen, nr 68, lk 141–216.
<https://doi.org/10.33339/fuf.120920>
- Mina regilauludes.** Regilaulu lugu. Koost Mari Sarv, Janika Oras.
<https://folklore.ee/regilaul/lugu/6.1-mina-regilauludes>
- Morgan, Lewis Henry 1871.** Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family. Washington DC: The Smithsonian Institution.
- Murdock, George Peter 1949.** Social Structure. New York: The Macmillan Company.
- Mägiste, Julius 2000.** Estnisches Etymologisches Wörterbuch. I–XII kd. 2. tr. Helsinki: Finnisch-Ugrische Gesellschaft.
- Oja, Vilja 2017.** Ema ja isa rahvakeelsed nimetused. – Emakeele Seltsi aastaraamat 62 (2016). Peatoim Mati Ereht. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 146–166.
<http://dx.doi.org/10.3176/esa62.05>
- Passmore, Sam 2023.** The global recurrence and variability of kinship terminology structure. Preprint. <https://doi.org/10.31234/osf.io/b7da5>
- Passmore, Sam; Barth, Wolfgang; Greenhill, Simon J.; Quinn, Kyla; Sheard, Catherine; Argyriou, Paraskevi; Birchall, Joshua; Bower, Claire; Calladine, Jasmine; Deb, Angarika; Diederer, Anouk; Metsäranta, Niklas P.; Araujo, Luis Henrique; Schembri, Rhiannon; Hickey-Hall, Jo; Honkola, Terhi; Mitchell, Alice; Poole, Lucy; Rácz, Péter M.;**

- Roberts, Sean G.; Ross, Robert M.; Thomas-Colquhoun, Ewan; Evans, Nicholas; Jordan, Fiona M. 2023. Kinbank: A global database of kinship terminology. – PLOS ONE, kd 18, nr 5, artikkel e0283218. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0283218>
- Peegel, Juhan 2006. Eesti vanade rahvalaulude keel. Koost Urmas Sutrop. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Read, Dwight 2015. Kinship terminology. – International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. 2. tr. Peatoim James D. Wright. Oxford: Elsevier, lk 61–66. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.53053-0>
- Rätsep, Huno 2009. Mul kogu küla sugulasi täis. Sugulussõnadest ja nende päritolust. – Oma keel, nr 1, lk 21–33.
- Sarv, Mari 2019. Poetic metre as a function of language: Linguistic grounds for metrical variation in Estonian runosongs. – Studia Metrica et Poetica, kd 6, nr 2, lk 102–148. <https://doi.org/10.12697/smp.2019.6.2.04>
- Sarv, Mari 2021. Mina, sina ja vana kasukas. – Horisont, nr 6, lk 58–61.
- Sarv, Mari; Oras, Janika 2020. From tradition to data: The case of Estonian runosong. – ARV. Nordic Yearbook of Folklore, kd 76, lk 105–117.
- Tiit, Ene-Margit 2020. Perekond ja leibkond. – Sirp 24. VII, lk 30. <https://www.sirp.ee/perekond-ja-leibkond/>
- Vaba, Lembit 2011. Balti laenude uurimine avab meie kauget minevikku. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 734–763.
- Vääri, Eduard 2013. Sugulusalane sõnavara läänemeresoome keeltes. (Töid antropoloogilise ja etnolingvistika vallast 8.) Koost ja toim Urmas Sutrop, toim Maria-Maren Sepper. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Helina Harend (sünd 1998), MA, Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi doktorant ja Eesti Kirjandusmuuseumi doktorant-nooremteadur (Vanemuise 42, 51003 Tartu), helina.harend@folklore.ee

The diversity and distribution patterns of kinship vocabulary in Estonian runosongs

Keywords: runosongs, Estonian language, vocabulary, kinship terms

This article examines the core kinship vocabulary found in Estonian runosongs, focusing on the distribution of stems and stem variants of four key kinship terms: *mother*, *father*, *sister*, and *brother*. The kinship vocabulary in Estonian runosongs displays remarkable diversity, particularly in the terms denoting female and male parents. Among the analyzed terms, those referring to *mother* are the most frequent. In contrast, terms for *sister* and *brother* exhibit limited variation, represented by only two or three distinct stems.

The regional distribution pattern reveals clear differences between the North and South Estonian language areas. The coastal regions of western and northern

Estonia stand out – the terms *eit* (mother) and *taat* (father) occur more frequently in runosongs from these areas. The analysis highlights a consistent differentiation between North and South Estonian across all the studied terms. However, in the case of *eit/ema* and *taat/isa*, this division does not align with the current main dialect boundary but lies further north. The distribution of *õde/sõsar* (sister) and *vend/veli* (brother), on the other hand, corresponds more closely to the historical North and South Estonian dialect boundary observed in contemporary dialects. Kinship terms with a broader Finnic distribution have been better preserved in South Estonian runosongs.

Helina Harend (b. 1998), MA, University of Tartu, Institute of Estonian and General Linguistics, Doctoral Student / Estonian Literary Museum, Junior Research Fellow (Vanemuise 42, 51003 Tartu), helina.harend@folklore.ee